

Tarih Üzerine Konuşma ya da Garibnâme*

Aydın ÖRDEK

İki bin yedinci yılın on sekizinci günü akşam vakti. Yirmi yıldır öğrenciyim, derece almak üzere sınıflar atladım, kurslar aldım, sınavlar, ödevler yazdım, derslere katıldım; uykusuz, yorgun, üşümüş, sıcakla bunalmış, bazen aç zamanlarım oldu. Artık sınıflar geçip, ödevler yazıp, kurslar alıp, derslere katılıp dereceler almak işinin son durağına geldim, dedim ama bir son iş: Profesör Türkcan'ın İktisat Tarihinde Yöntem Sorunları dersi için yazmam gereken yazı. Aslında ortada başı sonu belli bir iş de yok: Ortada olmayanın ortaya çıkması için sorulması gereken soru ve soru etrafında kurulacak yazı. Keşke “ol” diyebilseydim de yazı altı günde yazılıydı, yedinci gün yan gelip yatsaydım.

Gariptir, öğrenmenin vazgeçilmezi sormak işi, yasakmış gibi, hiçbir vakit yükümlülük olmadı bu yirmi yılda ne bana ne ötekilere. Hep yanıtları mevcut, öğrenilmiş sorular soruldu. Daha da garibi yirmi yıldır olmayanın, bir son dem macerası olarak kapımı çalmasıydı. Ne soru sorulacaktı şimdi? Durma dön... Sonra hep söylenmez miydi: “Dünyada söylenmemiş söz yoktur.” Buna inandım. İşimize geldiğinde en olmadık şeylere inanırdık zaten. O zaman sorması en kolayımı sorayım dedim: “Tarih nedir?”. Yanıtlaması en zor olanıydı herhalde. Sorar sormaz ilk keşfimi yaptıran bereketli bir soru: Soruların doğası üzerine bir keşif (An Investigation on the Nature of Interrogation) —Ha-ha!¹ Kolay sorulan sorular, zahmetsiz sorduklarımız yani, hemen her zaman burnumuzun dibinde, emrimize amade olduklarından yanıtlaması zor sorular iken, bin bir zahmetle şekillendirdiğimiz sorular

* Değerli katkıları için dostlarım Ceyhun Gürkan ve Zafer Barış Gül'e teşekkür ederim.

** Araştırma Görevlisi, AÜ SBF Maliye Bölümü

¹ Yazar metindeki tüm “Ha-ha!” ifadelerinin katıla katıla gülmeye yorulmasını arzu eder.

yanıtlarını bağırılarında taşırlar. Bu keşifle bereketin nefesi kesildi, sorduğum soru bilincime çarpıp anlamlı bir yankıya dönüşecek yere, çarpık aklımın karanlık, kör kuyusunda bir boğuntu halini aldı. Aklım tutuldu, "Tarih nedir?" sorusu etrafında dönüp durmam tam bir "Boş ambar dipsiz ölçek, durma ölç!" halini aldı. Zaman kanatlanmış gibiydi, akrep dokuzun üzerine vardı varacak. Keşke yanımda danışacak birileri olsaydı. Nihayetinde okumak gerekiyordu, ama neyi? Soru bu konuda zerre kadar yol gösterir nitelikte değildi. Durdum ve boş boş karşı yamaçtaki evlerin uzak ışıklarını izlemeye koyuldum, rahatladım da, kafamda kopan kıyamet susmuştu. Öyle adam akıllı dalmışken kapı çalındı, irkildim. İçeriye kimseler girmedi. Yeniden çalındı. "Buyurun!" diye seslendim. Odaya yaşını kestiremediğim, üstü başı hurda biri girdi. Şaşırdım, bu saatte, bu kılıkta bir adamın ne işi olurdu benle. Elinde üç beş davetiye benzeri kâğıt, bir adım yaklaştı ve: "İyi akşamlar hocam, yarın sizi de mutlaka bekliyoruz." dedi ve elindeki davetiyelere göz gezdirip içlerinden birini uzattı. Neden bilmiyorum "Buyurun oturun, kahve ya da çay, bir şey içmek ister miydiniz?" diye sordum. Elindeki davetiyeleri göstererek: "Bu işlerin üstesinden gelmek asırlar boyu yol almayı gerektirmeseydi elbette, izninizi istirham ediyorum." dedi ve çıktı. Teşekkürlerimi bildirmek üzere arkasından koridora çıkmakla gördüğüm boşluktan başkası değildi. Kaşla göz arasında nereye kaybolmuştu bu adam. Birkaç adım atıp tuvalete baktım: Yok. Birkaç adım sonra merdiven başındaydım, baktım aşağı: Yok ve yok. Garip. Davetiye elimde odaya döndüm. Bir zarf. Üzerinde değişik, alışık olmadığım bir yazı stili ile adım yazmakta. Açtım zarfı. Davet tek yüze yazılmış. En tepesinde "Ölü Ozanlar Derneği". Hatırlayabildiğim kadarı ile bu bir kitabın adıydı. Yazarı Kleinbaum diye bir Alman. Katı, muhafazakâr bir İngiliz okulunda (Welmont Akademisi yanlış hatırlamıyorsam) İngilizce öğretmenleri Keating'den etkilenen bir grup gencin bir mağarada bir araya gelip ölü ozanlardan şiirler okumalarını konu ediniyordu kitap. Sonra bunlardan biri ölmüş müydü yoksa öğretmen okuldan mı atılmıştı, yoksa ikisi birden miydi?.. Garip. Okumaya devamla: "Tarih Üzerine — alt satır— 19 Ocak 2007 Saat: 15.00 —alt satır— AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Meray Odası". Hakikaten garip, ertesi gün Meray Odası'na gitmek bu kadar garabetin üzerine farza dönüşmüştü. Böyle bir yerin olduğunu, burada televizyon bulunduğunu, hatta üçayaklı bir piyanosu olduğunu duymuştum, ama hiç gitmedim. Bu durumda odanın keşfi gerekiyordu. Ertesi gün öğle vakti olacaktı bu iş.

Artık 19 Ocak Cuma idi, Ankara garip bir kış geçiriyordu, zaten herkesin kendine kapandığı, garip, gri bir şehir. Bir de bu insanların tiril tiril büzülmelerine neden olan soğuk. Öğle vakti, hızla Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gittim, ikinci katına çıktım. Koridorun sonunda Meray Odası, başı mıydı yoksa! Kapıyı vurup içeri girdim. İlk şaşkınlık: Bu odayı öteki odalar gibi koridora bağlayan bir antre yok. İçeri girer girmez, bir kocamanlık ve bu kocamanlığı dolduran yığınla şey tarafından

yutuluyorsunuz. Odada kimseler yok. Girişte durup tabanı ve tavanı izledim. Taban genellikle yıkanması gerektiği zaman atılacak cinsten bir halı ile döşenmiş, tavan kartonpiyer... Evet, kapının çaprazında şu üçayaklı piyano, karşısında televizyon, hemen yanında bir teyp, piyanonun yan tarafında ise bir müzik seti durmaktaydı. Kapının yanında duran teyp ile karşısındaki televizyon arasında beş koltuk ve iki kanepe, ikisi büyük ve orta yerde, ikisi küçük ve koltukların aralarında duran sehpalardan oluşan bir oturma takımı, bunun arkasında dört küçük koltuktan oluşan bir tanesi daha, burada da ortada bir sehpa durmakta. Adamın içine bu kelimenin anlamı nedir kurdu düşürecek kadar sehpa yani. Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'ına baktım, böyle bir kelime yok. Farsça olsa gerek, diye geçiriyorum içimden, derken kelimenin birleşik kelime olduğunu anladım: Se, yani üç ve pa, yani ayak, kelimelerinden sepa olmuş sehpa. Baktım, Devellioğlu da benimle aynı fikirde. Boş merak işte —*idle curiosity*.

Şu son kavram, kimi *aylak merak* der, Norveç asıllı Amerikalı iktisatçı — liberallere göre daha çok sosyolog— Thorstein Bunde Veblen'in icadı. Bildiğim kadarı ile yatağını toplamaz, dişlerini fırçalamaz, bir öğrencisine göre serseri giyimli, ama garip bir biçimde her cenahtan insan tarafından takdir edilen biri bu adam. Sonra çapkınlığı ile de ünlü, bir gönül ilişkisi yüzünden Stanford Üniversitesi'nden kovulduğu vakit, eşlerini Veblen'e kaptırma korkusuyla yaşayan çalışma arkadaşlarının diğer üniversitelere Veblen'in erdemlerini bildirir mektuplar yazmalarına neden olacak kadar. Başka bir gariplik de girdiği Carleton College'da birlikte çalıştığı John Bates Clark'ın Veblen'in yaşamı boyunca karşısında olduğu neoklasik iktisat okulunun önemli temsilcilerinden oluşudur. Böyle olmakla birlikte, Clark, yamyamlar ve ayyaşlar üzerine yazılar yazıp öğrenci davranışının sıkı kurallarını çiğneyen, entelektüel barışın bozucusu bu adamı duyarlı bir öğrenci olarak görüp hayatı boyunca takdir etmiştir. Bunları Türkiye'de liberal düşüncenin yayılmasını kendisine vazife edinmiş Liberal Düşünce Topluluğu'nun yayın işlerini yürüten Liberte Yayınları'nın, Atilla Yayla'nın önerisi ile bastığı *Modern İktisadın İnşası* adlı kitaptan okumuştum. Kitabın yazarı Mark Skousen'in, militan bir liberal olmasından mıdır nedir, editörün yazdığı önsözde geçen ifadeyle “serbesti yanlısı” iktisatçıları “modern ahlakın”² peygamberleri ilan edip erdemlerini sayıp dökmesi ve “müdahale yanlılarını”, çapkınlılarından, eşcinselliklerinden, gayr-i meşru çocuklarından dem vurarak, birer düşkün ilan etmesi çamura yatmanın dikkate değer örneklerinden biri; buna rağmen eğlenceli bir kitap. Başa bela boş merakın (*idle curiosity*) en birinci marifeti adama ipin ucunu kaçırması olsa gerek. İpin ucunu neoklasik bilge Clark'a mı teslim etmiştik, alalım o halde. Veblen'in hararetle

² Bu ahlak, insanlığı, toplumsal yaşamı çok uzun süredir idare ettiğine inandığım “mülkiyet ahlakı” ifadesinin başına burjuva sıfatının eklenmesi ile açıklanmış olur. Mülkiyet ahlakında toplumsal bir varlık olarak insanın varoluşunun temel güdüleyicisi “sahip olmak”, “ele geçirmek”tir.

itiraz ettiği Amerikan'ın aylak sınıflarının gösterişçi yaşamları ve bunun ne idüğü belli olmayan ruhunu teşkil eden neoklasizme eleştirisine, belki de Weber'in "ideal tip"³ dediği şeyi yeniden kurgulayarak başlaması, sosyal kuramının sonradan kurumsalcılık olarak adlandırılmasının temel nedeni bana göre. Bütün sistem sahibi sosyal kuramcıların yaptıkları da bu: Açık ya da zımnî olarak Webergil kavramsallaştırma ile bir tip, bir insan tasarımı varsaymaları. Veblen'e göre insanlar neoklasik iktisadın öngördüğü gibi birer "hesap makinesi" olmayıp, doğaları gereği her an yeni şeyler denemeye meraklı, alışkanlıkları ve doğal temayülleri ile yaşayan varlıklardır. Bir de her insanda belli oranlarda olduğuna inandığı iki dürtüden bahsediyor: Barışçıl dürtü ve yağmacı dürtü. Çalışma dürtüsü barışçıl dürtülerin en mühimidir —diğerleri, diğerkâmlık (ebeveynlik miydi yoksa) ve boş merak. Sanayinin kaynağı olarak gördüğü çalışma dürtüsü, insanı çalışmaya ve üretmeye sevk ederken, üretimi baltalamaya çalışan yağma dürtüsü, kâr budalası iş hayatının kaynağını oluşturuyor Veblen'e göre. Nihayet sadede gelerek boş meraka ilişkin boş merakımı giderme çabamı noktalayayım. Bir amaca yönelik olmayan boş merak, endüstri ve toplumun iktisadi örgütlenmesindeki değişim ile birlikte bilme faaliyetinin güdüleyicisi olmuştur. İnsanlar boş merakları sayesinde, bir dengeden başka bir dengeye geçildiğinde yeni şeyler öğrenirler. Bunların bir kısmını Veblen'in şimdi hatırlayamadığım, aslında çok da anlayamadığım bir makalesinden okumuştum.

Ne uzun bir ara oldu. Meray Odası'nda olduğumu unuttum. Sehpalarda kalmıştım, üçayak yani. Şu ikinci oturma takımı ki bu, nazaran küçük, dört koltuk ve orta yerde bir sehpadan oluşuyordu, bu takımın arkasında karşılıklı sandalyelerle kapıya kadar üç satranç masası duvar boyu uzanıyordu. Oda dışarıya bir o önünde durduğum kapı ile bir de fakültenin ön bahçesine bakan büyük pencereleri ile açılıyordu, karşı duvarın yarısı pencereydi. Piyano ile televizyon arasında kocaman bir saksıda kocaman bir ağaççık... Duvarlarda çeşitli boylarda ve çoklukla insan figürleri işlenmiş tablolar, girişte, sol tarafta bir duvar saati, saatin yanında, önceki akşam davetiyeyi verip sırta kadem basan adama epey benzeyen, ama hiçbir şekilde seçilemeyen bir silüet; insanın içine "işte bir bilge" sözleri fısıldanıyor bu resme baktıkça. Odanın ortasına ilerledim, piyanonun yanına sonra. Arkada, duvarda bir fotoğraf, odadaki tek fotoğraf, Seha Meray'ın olsa gerek.

Adını ilk kez, Siyasal Bilgiler Okulu'nun neoklasik yöntemle refah iktisadı çalışmış, hatta bu konuda bir de kitap yazmış hocası Nejat Bengül'ün anısına düzenlenen bir

³ Eşi ve kendisiyle birlikte yaşayan babasının otoriter tavırlarına karşı gelmek suretiyle onu evden kovan Alman iktisatçı ve sosyolog (aslında iktisatçıdır, ama iktisadın aldığı aşırı mekanik hale itirazla kendini sosyolog görmüştür), babası yedi hafta sonra ölünce, sonraki altı sene büyük bir ruh çöküntüsüyle yaşar... Weber'in ideal tipleri, tarihseldirler. İdeal tip önerisi ile, Türkçe'ye Özer Ozankaya'nın çevirdiği Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı adlı yapıtı sayesinde tanışmıştım.

toplantıda duymuştum. İntihar etmişti Nejat Hoca, genç bir ölüm, çocukları da gelmişti toplantıya. Hiç kimse yaşamını sonlandırışına bir açıklama getirememişti. Herkes başarılarından, erdemlerinden bahsetmişti, garip. Seha Meray için de bir anma toplantısı düzenlenmelidir, denmişti. İlki buydu. Sonra, geçen sene eğitim yılının sonlanması ile Yüksek Öğretim Kurulu, Türkiye yükseköğretimi için bir stratejik rapor taslağı yayınladı. Bunun üzerine yürütülen tartışmalar esnasında Türk Siyasal Hayatı kürsüsünden hocamız Faruk Alpkaya, küçük, broşür benzeri bir kitap verdi bana. Kitapçık Seha L. Meray'ın derlediği, geçen asrın başında İngiliz Cornford tarafından kaleme alınan *Microcosmographia Academica* başlıklı genç akademisyen için öğütler taşlaması ve Seha Meray hocanın yükseköğretimin sorunlarına ilişkin gazete yazılarından oluşuyordu. Kitapçığın adı *Microcosmographia Academica* idi. Saygın biri olduğu söylenmişti. 1921'de İstanbul'da doğmuş ve 12 Eylül 1977'de ölmüş. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Siyasal Bilgiler Okulu'na girmiş. İkinci sınıfta iken daha sonra Türk Hukuk Kurumu tarafından basılan "Ceza Hukukunda Af Konusu Üzerinde Bir Deneme" başlıklı çalışması ile birincilik ödülü kazanmış. Ödülü annesine sunarken, küçük yaşta yitirdiği babasının anısını yaşatmak üzere babasının adı Lütfü'yü adına eklemiş. Böylece, o vakitten sonra yazdıklarını Seha L. Meray diye imzalamış. SBO'nun Maliye Bölümü'nden 1944'te, fark sınavlarını vermek suretiyle Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1945'te mezun olmuş. 1945'te SBO'ya devletler hukuku asistanlığına atanmış. Otuz iki sene sonra öldüğünde Türk Dil Kurumu başkanı imiş. Ömer Madra'nın Profesör Meray'ın asistanı olduğunu, hatta Gergedan adlı mecmuada Hoca'ya ilişkin bir yazısının basıldığını duymuştum. Çoğunu Seha L. Meray'a Armağan adlı bir fakülte yayınından okuduğumu sandığım bu malumatı şimdi Meray Odası olarak bilinen bu odanın eskiden "çan çan" odası olarak bilindiğini aktarmakla sonlandırıyorum. Odaya girili on dakika olmuştu ve odayı tüketmişim. Saat üçte dönmek üzere ayrıldım.

Öğlen gökyüzü açık, keskin bir ayaz vardı. Yelkovan dokuzun üzerine gelmiş, saat neredeyse üçtü. Aradan yaklaşık üç saat geçmiş, hava kapamış, yumuşamıştı da. Meray Odası'na girdiğimde sola, saate baktım ilk. Yelkovan on birin üzerinde. "İyi" dedim sessizce. Büyük oturma grubunda üç kişi oturuyordu. "Merhaba" diyerek selam verip oturdum. Her birinin garip burunları vardı, ikisi uzun saçlı, biri bıyıklı idi, üçünün de yaşları epey vardı. Duruşları, hal tavırları; bir İngiliz soğukluğu vardı bu adamlarda. Pozlarını bozmadan, hafif birer baş hareketiyle selamımı aldılar. Baktım canım sıkılacak, bu adamlar oturacak böyle, bir şey de sorulmaz, önümüzde duran İngilizce gazetelere göz gezdireyim bari. Kapı açıldı bu sıra. İçeri boydan kısa, gür, aksakallı biri ile koltuk değneğine yaslanarak yürüyen bir başkası girdi. Bir ağızdan "Merhaba baylar!" deyip oturdular. İngilizler istifi bozmadan "merhaba" diye karşılık verdiler. Bunlar hakikaten İngiliz olmasın, şüpheye düştüm: Adama göre muamele.

Bu nasıl bir toplantıydı, bu adamlar da kimlerdi, davetiyeyi verip gaiplere karışan adam neredeydi? Garip, garip, garip... Elimde gazete... Derken garabeti katladıkça katlayan neredeyse yarı çıplak bir adam girdi içeri. Bunun da sakalı var, ayaklarında çarık benzeri şeyler, büyük, kocaman bir bezle bağlamışlar sanki adamı. "Ne soğuk memleketmiş yahu!" diyerek oturdu o da. Bu adamları tanıyordum ama nereden. Bu son gelen de Arap mıdır nedir? Zaman geçiyordu ve şu yazmam gereken yazıyı yazamamıştım. Kötü mü ettim acaba, diye geçirip içimden saate bakacak oldum: Dünkü adam kapıda dikiliyor. Yaşı da varmış... Ne zaman girdi, ne zaman dikildi kapıya hiç anlamadım. Eşeğimi yitirip bulmuş gibi, adamın gözlerine diktim gözlerimi. Hava iyice kapadı, karanlık, kimse kimseyi seçemeyecek neredeyse. "Oğuz nerede kaldı, hep gecikirler, ne zamanında başlar ne zamanında bitirirler, her işleri böyle bu adamların." deyiverdi. Sesi ürkütücü bir derinliğe sahipti. "Kimler?" dedim boş bulunup. "Türkler" dedi keskince. Ötekilerde gülüşmeler... Kimdi bu adamlar? Gelecek olan Türk... Başka milletlerdendi bunlar o zaman. Bu arada yelkovan üçe varmak için ikiden rızalığını çoktan almıştı. Tedirgin bir biçimde "Nasıl bir tımarhaneye düştüm böyle!" diye hayıflanıyorken kapı açıldı, sırtını herkese dönmüş, dışarıya kahkahalar savuran biri girdi. Yüzünde yayılan bir gülümseme kalmıştı yönünü odadakilere çevirdiğinde. Oğuz Atay'a ne çok benziyordu. "Kusura bakmayın, Tutunamayanlar'da tüm öteki evrakla birlikte davetiyeleri de yaktığım için, bana sözlü olarak iletilen daveti unutmuşum. Bilmiyorum rastlantılara inanır mısınız, tamamıyla bir rastlantıydı hatırlamam. Affedin lütfen, zaten (*İngilizler'e doğru eğilerek*) *When I was a little child/ Bir yokluktu Ankara*" deyip oturdu. Müstehzi gülüşüyle ötekileri süzmeye başladı. Gizemli organizatörümüz dışında herkes büyük oturma grubuna oturmuştu. Kapıda durmayı sürdürmekle söze başladı: "Davete icabetinize teşekkür ederim beyler. Bugün aramızda bulunmayan dostumuz, ki biliyorsunuz davet edilecekler (*beni işaret ederek*) dostumuzun ilgileri doğrultusunda belirlenir, evet bugün burada olmayan Dante Alighieri'ye, Beatrice'e duyduğu aşkla ilham ettiğimiz Cehennem'inin ilk dairesi olan Limbus'tan başkası ruhlarınızı paklamaz, burası acı çekmeden ümitsizlik içinde yaşanan, karanlık bir orman ve ışıklı bir şatodan oluşur ve burada herkes ebede kadar ümitsizlikle yaşar. Dostumuz bilsin diye söylüyorum, somurtmayın lütfen. Tarih'in hizmetinde olmak böyle bir şey işte, hapsedildiğiniz daireden bütünüyle alakasız birinin "boş merakı" ile dışarıya uğratılırsınız. Merak edersiniz şimdi siz, neredesiniz, kim bu genç, anlatır o birazdan ama. Ben bir tanıtayım kendimi ve sizleri, çatlayacak merakından yoksa. Efenim, Tarih derler bana, (*birkaç adım öne çıktı*) kimi felek, kimi kaos, kimi yapı der adıma (*ne karanlık bir giysi, ne karanlık bir ses, ne karanlık bir adam, odayı birden keskin bir kağıt ve mürekkep kokusu aldı*). Davetimin sebebi duyduğunuz koku ile ayan, tek iddiası bir anlatıcı olmak olan bir iktisat profesörünün son dersi vesilesi ile yazılacak olan ödevdir. Dostumuzdan İktisat Tarihinde Yöntem Sorunları çerçevesinde bir soru sorması, yanıtlamak babından da bir yazı kaleme alması

istenmiş, şaşkınlığından olsa gerek, tutmuş benim ne olduğumu sormuştur. Öncelikle beni gördükten sonra sorusunu “Tarih kimdir?” diye değiştirmesi gerektiğini bilmiyorum söylememe gerek var mı! Söyledim. Gördüğünüz gibi Tarih bazı zaman boş konuşur. Dostumuzun bu saatten sonra “Tarih kimdir?” diye soracağını tahmin ettiğimiz soruya kendi yanıtımı vereyim: Tarih herkesin abartmak ya da hafife almak zorunda kaldığı insandan başkası değildir, delili karşınızda. Sizleri tanıtmadan önce derneğimizin adı hususunda bir açıklama gerekecek sanıyorum. Çok daha önce belirtmeliyim ki insanoğullarının, özellikle de sizlerin, hakkımdaki bitmez tükenmez, yalan yanlış beyanatına yenisi eklenmesin diye bu çırpınmam, yoksa tımarhanemizden dışarıya uğramak üzere uydurduğumuz bir bahane değil —Ha-ha! Aslında mevta olduğumuzdan, derneğimizin adına ilişkin bir sıkıntı yok. Sorun bir süreliğine de olsa aramıza aldığımız genç dostumuzun (*belli belirsiz beni göstererek*) kendini yaşıyor sanmasında. Sözlerime kanmayın sakın, yaşıyorsunuz elbette, ama bu odada ölüsünüz. Bu çok yalın, sonradan tümüyle kafanızda yarattığınıza inanacağınız bu tecrübeye kimi inandıracaksınız? Burada ölü olduğunuza yeminler bile edebilirsiniz, gönlünüz rahat olsun. Ölü Ozanlar Derneği’ne hoş geldiniz.

Doğru, düşündükleriniz doğru, her birimizi bir yerlerden tanıyorsunuz. (*Kapı tarafındaki koltuğa oturdu*) Yaşını en almış olanımızdan başlayayım, izninizle — Ha-ha! Solunuzda uyuklayan muhterem, sekiz yüz elli yedinci yılda İran’ın Bayza bölgesinin Tûr şehrinde doğmuştur. Adı Abu’l Mugis al-Hüseyin bin Mansur al-Bayzavi’dir. Hallac pamuk ditme işi yapan kişidir ve babası bu işle iştigal ettiğinden adı Mansur al-Hallac ya da Hallac-ı Mansur kalmıştır, Mansur diye bilinir. Dedesi Muhamma bir Zerdüş’tür. Vasit, Tustâr ve köle isyanlarının yoğun yaşandığı Basra’da eğitim gördü. Büyük oranda yetiştiği Basra’da zenci kölelerin içinde yaşadığı ve azat edilmiş bir ailenin kızı ile evlendi. Aslında dedesi Muhamma da Bayzalî Bolharis ailesinin azatlarından. Basra, İslam’ın dört halife devrinden beri köle isyanlarının çokça yaşandığı bir yer olduğundan isyanlar üzerinden oluşan fikir ayrılıkları da yoğun olmuştur burada. Bu durum Basra’da birçok fırkanın ortaya çıkmasını getirmiştir. Örneğin Suhl Tuştari’nin kurucusu olduğu Mutezile’nin etkin kolu Salimiye Basra’da ortaya çıkmıştır. Hallac, Suhl Tuştari’den dersler almış mıydın? (*Yanıtı beklemeden*) Halife Mutazid zamanında Bağdat’a yerleşti. Büyük bir İslam bilgini olarak ünlenince, ana tarafından peygamberin sahabelerinden, yani peygamberi görmüş ve sohbetinde bulunmuş Abu Eyyüb’un soyundan sayılmıştır. Öyle mi? (*Aralıksız*) 900 yılında üçüncü kez Hacc’a giderek söylevler vermiştir. Söylevlerinde kendini dinleyenlere “Beni aşağılayın!” diye seslenmiştir. Bağdat’a yerleştikten sonra mahalle mahalle gezip, medrese çevresinden uzak kalarak ahali ile konuşuyordu. Verdiği nutuklarda yöneticilerin halkın sorunlarıyla ilgilenmediklerini, beceriksizliklerini sayıp döküyordu. Bir gün sabahtan akşama kadar Müslümanlar adına feda-i can etmek istediğini söyleyerek ahalden kendisini öldürmelerini istedi.

Fakat buna kimse kulak asmadı. Bir Cuma günü al-Mansur Camisi tıklım tıklımdı. Hoca, Halife Mutazid adına hutbe okuyup mihraba geçtikten sonra Hallac minbere çıktı ve kalın sesiyle “Ene’l Hak” diye bağırdı. İlk kez Hallac söylemiştir bu sözü ve söz, Yunan sofistlerinin “Her şeyin kaynağı insandır.” olarak bilinen temel görüşleri ile ilişkilendirildi. Genellikle fikir çevreleri Hallac’a destek çıkarken, resmi çevreler bu sözden hoşlanmadılar. Hallac’ın destekçileri arasında halifeliğe karşı sürekli ayaklanma halinde olan Hanbeliler de vardır. Bunun üzerine yönetim onu sürekli izletip Sus’ta tutuklattı. Destekçilerinden Şafii kadısı İbn Surayc, Hallac adına Halife’den özür diledi. Halka teşhir edilmesi koşulu ile hapsedilmesine izin verildi. Hapsedildiği sekiz yıl boyunca ünü daha fazla yayıldı, Salmangani’nin dualiteye dayalı tezini yadsıyan *Tâ Sin al-Azal* yapıtını yazmış, Avarici tarafından ihbar edilmiş ve başka sözleri gerekçesiyle yeniden hapsine karar kılınmıştır. Bu arada Bağdat’ta baş gösteren ekonomik bunalım, Horasan Samanileri’nin Hallac serbest bırakılmadıkça buğday göndermeyeceklerini bildirmeleri ve Hanbeliler’in çıkardığı ayaklanmaya Hallac’ın içerden destek vermesi Vezir Hamit’in Hallac’ın kesin bir biçimde yargılanmasını istemesine neden oldu. Ene’l Hak sözü bahane edilerek — bahardı değil mi (*ona dönmüş*), Mart ayıydı sanıyorum— dokuz yüz yirmi ikinci senede bedeni dilim dilim edilerek öldürüldü. Çektiği bunca acıyı görüp kendisini himayeme aldım. Kitab-ı Tavasin diye çok bilinen bir yapıtı var, biliyorum okumadın sen henüz, Türkçe tabedildi, bir oku istersen. Bunların çoğuna buralı biri, şairdi galiba, adı Vecihi Timuroğlu, “Hallac-ı Mansur’dan Nesimi’ye Doğu ve Batı Üzerine Düşünceler” başlıklı çalışmasında yer vermişti. Bak Mansur, bu adam senden “Arap dünyasına Helen felsefesini sokan ilk düşünür” diye bahsediyor. Yeter bu kadar, okuman var, fazlasını arar, bulur, okursun.

Şurada, büyük kanepede yan yana oturanlar İngiliz. Soldan, sırayla William Shakespeare, Isaac Newton ve John Maynard Keynes. Anlatmaya Shakespeare’den başlayayım. William doğduğunda Nisan ayının sonuydu, bin beş yüz altmış dördüncü sene miydi, yoksa altmış beş miydi, bak hatırlamıyorum bunu. Görüyorsun delikanlı, Tarih hep unutuyor, çok daha önemlisi unutmak olmasaydı, hafızanın şeylerin üzerine serptiği karaltılar olmasaydı, Tarih mümkün olabilir miydi? Bak ama Stratford-Upon-Avon’da doğduğu apaçık, babasının, ki babası belediye başkanı olacak kadar hali vakti yerinde bir esnaftır, üçüncü çocuğu ve ilk oğludur. Babasının maddi durumu sonradan bozulsada ilkokuldan sonra Latince eğitim veren King’s New School’a devam etmiştir. 1582’de on sekiz yaşında kendinden sekiz yaş büyük Anne Hathaway ile evlenmiş, beş çocuğu olmuş, oğlu Hamlet’i 1596’da kaybetmişti. Yeni asra on ya da on beş sene kalmıştı, bak bundan da emin değilim, Londra’ya tiyatro işini icra etmek üzere gitmişti. 1610’da Stratford’a döndüğünde epey malı mülkü vardı. Ölümünü de unutmam, 23 Nisan 1616 idi, bahardı doğumu gibi. Hafife alınacak gibi değil, müthiş bir yetenek maiyetimden olmaması mümkün değildi, sadece İngiliz

diline bağışladıkları iki bine yakın kelimedir, oyunları, soneleri saymıyorum. Dostum, William sadece ruhlarımıza verdiği fırtınalı huzur için burada, ona duyduğunuz muhabbetin niteliğini açıklıyor sözlerim nereden baksanız. Zira, Shakespeare anlamışa benzer insan varoluşunun gerilimli yapısını. Bize bir Prologue okumak ister miydin William?" Dilim damağım heyecandan kurumuş, ağzım açık, kendine Tarih diyen bu adamın Shakespeare dediği bir başkasından bir manzume okumasını istemesiyle az biraz kendime geldim. Elimdeki gazeteyi çoktan katlamışım. Toparlanıp önümüzdeki sehpalardan birinin üstüne attım. Bu arada Shakespeare ayağa kalkmış, bir adım öne çıkarak: "İzninizle efemim.". Sessizlik.

Shakespeare:

"Sahnemizi açtığımız bu güzel Ankara'da⁴

Asalette, birbirinin eşi Akademya

Keskin kinleri ile büyüyen bir kavgada.

Lekelenir yurttaş adı yurttaş sözüyle burada,

Bahanesi yürütülecek tartışma Tarih mevzuunda.

Eğer bütün bunları dinlerseniz sabırla,

Burada söylenmeyenleri görürsünüz oyunumuzda."

Tarih: Madem oyun dedin William, (*bana*) bundan sonrasını sevgili dostum, hatta William'ın replikasıdan alarak, bir oyun olarak kaydedersin. (*Shakespeare'e*) Konuştursan da sanatını sermayeden yediğini söylemem gerekecek. Romeo ve Juliet'in giriş sözlerini şu bir-iki saatlik meşgalemizi tarif için bağışlanan cömertlik doğrusu. Müteşekkiriz. Birkaç daha konuşayım hakkında. Biliyorsun, kimilerince yazdıklarını asla yazamayacak bir köylü, bir kasap yamağı, bulunduğu yerden asla ayrılmamış biri olarak görülüyorsun, kimileri ise kendinden yaşça büyük karının zulmünden kaçıp Londra'da bir kumpanyaya sığındığını iddia eder; yok efendim aslında tüm yazdıklarını Francis Bacon yazmış, Marlowe imiş gerçek muharrir, saray, yazdıkların türünden şeylerin yazılması yasaklandığından ileri gelen şairana yazdırasaymış bunları, falan ibn-i filan...

Biraz da İshak'tan, kesinliğin şairinden, Tanrısal düzenin ilham avcısından bahsedelim. İshak, William öldükten yirmi beş-yirmi altı sene sonra 1642'nin Aralık

⁴ Ha-ha!

ayında mıydı yoksa ertesi yılın Ocak ayında mıydı, o zamanlar doğmuştu işte. Yalnız, bildiğim o aralar Galileo ölmüştü. Neredeyse bir asır yaşadı, 1727’de kendisini Limbus’a kabul ettik. Kimseye merasim yapılmaz, kendisine karşılama merasimi tertip edilen az sayıda ademdendir. İshak, bir çiftçi olan babasını hiç görmedi, babası o doğmadan üç ay evvel rahmetlik olmuştu. Toprağı bol olsun. Bak şimdiye kadar hiç düşünmedik, bugün olmaz da başka bir gün artık, babanı anlatırım sana... Anası, ne yapsın kadın, ikinci kez evlendi, üç üvey kardeşi oldu; İshak da anneannesinde kaldı. Lincolnshire dedikleri yerde doğmuştu, unutmayalım. Grantham’daki King’s School’u 1661’de bitirdikten sonra Cambridge Üniversitesi Trinity Koleji’ne girdi, buradan 1665’te mezun oldu. Tam yüksek lisansa başlayacak, bir veba salgını başlamasın, annesine sığındı yanlış hatırlamıyorsam. Üniversite zaten kapatılmıştı. Burada kaldığı iki yıl boyunca en önemli buluşlarının temellerini attı. 1667’de Cambridge’e öğretim görevlisi olarak döndüğünde diferansiyel ve integral hesabının temellerini atmış, cisimlerin, birbirlerini uzaklıklarının kareleri ile ters orantılı olarak çektiklerini keşfetmişti örneğin. Fakat fazlaca çekingen olduğundan bunların bir kısmını kırk sene sonra yayınladı. 1669’da daha yaşı yirmi yedi iken profesörlüğe atandı. 1671’de ise ilk aynalı teleskopu geliştirdi, ertesi yıl da Kraliyet Bilimler Topluluğu’na seçilmişti galiba. Buraya renk olgusuna ilişkin bir sunum yaptı, fakat Robert Hooke tarafından eleştirilince tümüyle içine kapandı, bilim dünyası ile bağını koparıp attı. 1675’te, öldü ne de olsa bu nedenle nefesimi esirgemeyeceğim, evet 1675’te teneşirlere gelesi Hooke bu kez de kimi çalışmalarının kendi buluşu olduğunu iddia etti. Çocuğa sebep oldu anlayacağın, ondan sonraki altı sene kendine gelememi, sonra bir vurgun daha, bu kez Locke’la arası bozuldu. Böyle bel bel bakması ondan, o saatten sonra iflah olmadı. Sen hem daha doğarken bahttan nasipsiz ol, hem sıra dışı bir keşif yeteneğine sahip ol, hem de bu kadar acı çek. Bu yetim biçareye kol kanat germeseydim de kime... Nitekim öldüğünde darphane müdürüydü. Bu arada yayımlandığında bilim çevrelerinden büyük ilgi gören eseri *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*’yı —1687’de mi yayınlamıştınız İshak? (*Newton yanıt vermez*) Ne soğuk adam yahu! Neyse öyle sayalım— 1687’de yayınladı. Buluşları ve çalışmaları için ihtiyaç duyduğunda geliştirdiği matematiksel araçlar klasik fiziğe ve *calculus*’a temel olmuştur. Merkezkaç yasasını ve Kepler Yasaları’nı kullanarak kütle çekim yasasını ortaya koydu. (*Bana*) Fakat dostum, burada böyle ağızını bıçak açmaz, mazlum mazlum oturduğuna bakmayın. Burada gördüğünüz ve göremediğiniz tüm azizlerin kendilerini aziz, peygamber kılacak kadar günahları olmasaydı azizlikleri, peygamberlikleri nerede kalırdı? İshak, darphane müdürlüğü sırasında, kalp paralar üzerine yaptığı çalışmalarla birçok kalpazanın yaşamına sebep olmuştu, hatta devlet bu nedenle kendine şövalyelik unvanı vermişti, ilkti bu. İlk şövalyelik verilen bilim adamı.

Newton: Pencereyi açar mısınız?⁵

Tarih: Bakınız dostum, ne *ironik* yaşadığımız her şey. (*Newton'a*) Sustum o halde, yeter lakırdınızı yaptığımız. Durun ama, içimde kalmasın, kimilerine göre, öne sürdüklerinizle, bilinebilir ve düzenli bir evrende yaşadığımızın farkına varmışımız. Eleştiriye tahammülsüzlüğünüzü bilmesem daha diyeceklerim var ama, hiç değilse sizi insanlığın düzen arayışının, bizatihi kendisinde bir haslet olduğu hususunda temin ederim. (*Bana*) Siz de ne bakıyorsunuz, ağzı açık ayran budalası gibi, söylediklerimde hiçbir hikmet yok, internet icat edildi yanılmıyorsam, ünlenmiştir şimdiye Wikipedia dedikleri elektronik ansiklopedi, açar okursun. Şurada Hallac'ın solunda oturanlar Karl Heinrich Marx ve Karl Paul Feyerabend, Alman biri, diğeri Avusturyalı biliyorsun. Bir miktar da onlardan konuşayım. Mayıs ayının daha başıydı Karl, Prusya'nın Ren Bölgesi'ndeki en eski kasaba olan Trier'de doğduğunda, on dokuzuncu asrın on sekizinci yılıydı. Anası, babası, soy büyükleri Yahudi din adamları iken, bu, böyle "Din afyondur" kabilinden lafları diline pelesenk etmiştir. İlk Bonn Üniversitesi'ne başladı tahsile, yalnız burada haytalıklarının ardı arkası kesilmeyince, babası, çekip alırım, diye, çocuğu, Berlin Üniversitesi'ne geçmesini sağladı. (*Marx'a bakarak*) Ne bakıyorsun öyle parçalayacakmış gibi, yalan mı Karl, Bonn'da içip içip sapitan, ne içindi hatırlamıyorum şimdi ama bir düelloda yaralanan ben değildim. Küplere binip "Bütün bunlarda senin de dahlin var!" diye çıkışmazsın umarım. (*Piyanoya doğru yürür gözlerini göğe dikerek*) En çok bundan çektim, benimle en çok uğraşanı bu oldu. Doğru senin de kabahatin yok, sana ne yaptıysa adı dilimin ucunda şu çirkin adam, Heggen miydi Hegem miydi bir de Feuerbach, bunların ikisi yaptı. Sonra...

Marx: (*Araya girerek*) Beni mecbur ettiniz artık, sabır sebat bırakmadınız, şu can sıkı kinik tavrınız, şu tepeden bakışınız, büyüklenmeniz, şu haraplığınız ve dökük kılığınız ile her şeye kadir bir zavallı olduğunuz *ironisi* için sarf ettiğiniz sahte çaba. Eğer tüm o tanrılara, onların çocukları baht, talih, kader gibi safsatalara karşı koymada yanımızda yer almasaydın, kim çekerdi ağız kokunu senin. Bilmiyorum hor gördüğün bizler olmayaydık halin ne olurdu!

Tarih: Şairliğin tuttu bakıyorum. Evet bu arada, Karl, bir trajedi yazmayı deneyecek kadar şairdir. Bir perdesini tamamlayabilmiştin sanıyorum. Sonra diyordum, seninle evlenmekle yaşamını yoksulluğa hapseden zavallı Jenny... Sizinkiler de onun ailesi de itiraz etmişti halbuki, bu arada Jenny'nin babası önemli biri, şehir meclisinde Prusya hükümetini temsil eden zengin bir aristokrat, Baron Johann Ludwig von Westphalen. Yine de hakikatli kızdı, onca sefalet, hastalık ve

⁵ Üniversitesini Avam Kamarası'nda temsil ettiği süre boyunca sadece bir kez konuşmuştur Newton, sözleri: "Pencereyi kapatır mısınız?".

başarısızlığa rağmen yalnız bırakmadı seni. 1840'tan sonraydı evlendiğiniz öyle değil mi Karl? 1843'tü sanıyorum. Bir yıl bile geçmemişti, Paris'e taşındılar, burada şu anarşist köylü ve Fransız devletinin hizmetkarı Louis Blanc'la tanıştı. Dostu Engels'le de burada, Paris'te tanışmıştı. Onunla önce, Bruno Bauer'e çattılar. Sonra Pluton dedikleri şu anarşist taşralı ile araları açılınca sen misin *Sefaletin Felsefesi*'ni yazan, adama seninki *Felsefenin Sefaleti* olmuş diye çıkıştı. Halbuki, Pluton da mülayim, iyiliksever, ezik bir çocuk. İyi niyetli. Bunları hep yazdı Cemil Meriç kırk sene önce, İstanbul Üniversitesi'nin Maliye Enstitüsü Konferansları serisinden de basıldı. Daha sonra kendilerine, sonradan Londra'da Komünist Birliği olarak adlandırılacak olan örgütün manifestosunu yazma görevi verildi. Sonradan *Komünist Manifesto* olarak adlandırılacak şu ünlü kitapçığı 1848'de yazdılar. Hakkımda atıp tutmaya burada başladılar. Yok efendim, gelmiş geçmiş bütün toplumların tarihi sınıf savaşmaları tarihi imiş. Hoş ilk baskısından sonra, Engels bunun hiç değilse yazılı tarih için böyle olduğunu yazacaktı ama, beni ancak öldükten sonra fark edebildikleri için iş işten geçmişti. Bu arada Avrupa'da her yerde işçi ayaklanmaları patlak verdi. Bizim akıllı babasından kalan 6000 franklık mirası Belçikalı işçileri silahlandırmaya harcayınca polis bunu içeri attı, ertesi sene serbest bırakılınca memleketine döndü. Burada Köln'de bir editörlük işi, fakat nafîle, sürüldü. Sonunda Londra'ya göçtü ve yaşamının geriye kalan yaklaşık otuz yılını burada yazıp çizmekle geçirdi. Önceleri Londra'da bir yoksul mahallesinde sefalet içinde yaşadılar, çocuklarının üçünü yetersiz beslenme ve hastalıktan yitirdiler. Engels'ten hep yardım gördü, bir de Jenny'nin annesinden kalan bir miras durumlarını biraz düzeltir gibi olmuştu. British Museum'daki hummalı çalışmasının en önemli meyvesi *Kapital* oldu. Yıl 1867 idi ve Marx ellisine daha basmamıştı. Sonra ilgili ilgisiz bir sürü uğraşı oldu, kitabını da sonlandıramadı. 1881'e geldiğimizde Jenny kanserdi, öldü o sene. İki sene sonra kızları küçük Jenny de aynı hastalıktan ölmüştü. Marx öldüğünde bahardı, ardında ne bir vasiyet ne de bir mirasla göçüp gitti. 1883'ün Mart ayıydı.

Aynı yıl Cambridge Üniversitesi'nden iktisatçı Alfred Marshall'ın arkadaşı ve yine bir iktisatçı olan John Neville Keynes'in bir oğlu oldu. Annesi Florence Ada Keynes Cambridge'in ilk kadın belediye başkanıydı. Oğlanın adını Maynard koydular. Yanında yöresinde memleketin en keskin beyinlerinin bulunduğu bir dünyaya doğdu, aslında hep de onların içinde yaşadı. Zamanın pahalı okullarından birine, Eton'a gönderildi, Cambridge Üniversitesi'nin Matematik Bölümü'nden 1905'te mezun oldu. Okulda, Bertrand Russel ile Alfred North Whitehead'in de kabul edildiği gizli bir topluluğa seçilmişti: Havariler; sürekli üyelik esasına göre işliyordu. 1909'da Cambridge'e öğretim üyesi oldu. İktisat eğitimi almamıştı, lakin Marshall'ın bir dersini takip ettikten sonra, aynı dersi vermeye başladı. Sonradan yaptığı işler düşünüldüğünde, Fizik öğrencisi iken epistemolojiye merak saran Thomas Kuhn'un yazdıkları akla yatmıyor değil hani. Türkçe'de ilk 1982'de Nilüfer Kuyaş çevirisi ile

basılan *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adını verdiği kitabında bir disiplinde paradigmalar kayma yaratanlar ekseriyetle bu disipline dışardan iltica etmişler arasından çıkar, diyordu Kuhn. Keynes'in yaptığıнын kuramsal alanda ne kadar kayma olduğu tartışma götürse de çöken on dokuzuncu yüzyıl uygarlığının yerine geçecek birikim ve bölüşüm rejimini hiç değilse uygulamada ilham ettiğini iddia etsek yanlışa düşmüş olur muyuz (*Keynes'e*) John? Bilmiyorum okuma fırsatın oldu mu, sen ölmeden iki yıl evvel 1944'te Macar bir düşünür, Karl Polanyi *Büyük Dönüşüm* diye adlandırdığı çalışmasında eski rejimin altın standardı, liberal devlet, uluslararası güç dengesi ve kendi kurallarına göre işleyen piyasa üzerinde yükseldiğini iddia etmekteydi. Hakikaten yeni dünya düzeninin inşasında bu hususların hepsi dikkate alındı ve bu çalışmalara katılmak üzere Polanyi'nin eserinin basıldığı sene eşinle Amerika'ya Bretton Woods kasabasına sen de gitmiştin. Ölümünden sonra yirmi yıl boyunca Batı kapitalizmi altın çağını yaşadı ve bunun hep senin tarafından ilham edildiği söylendi. Sonra bir sıkışma ve bir serbesti devri daha. Şimdi kuramsal sahada bir kez daha liberal ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalınarak sistemin sürekliliği nasıl sağlanır tartışması yürütülüyor. Bu yeni çabaya Yeni Keynesçilik deniyor biliyor musun? Garip. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919'du, Versay Barış Konferansı'na da İngiltere delegasyonunun bir üyesi olarak katılmıştı, fakat görevi nihayetine erdirmedi. Bir yıl sonra bu konuda önemli önerilerde bulunan bir kitap yayınladı: *Barışın İktisadi Sonuçları*. İngiliz iktisatçı David Ricardo gibi bir spekülâtördü, ama Büyük Bunalım'ı öngöremedi ve bu ona ders oldu. Zamanını etrafındaki bir grup iktisatçı ile Cambridge'deki evinde ortaya yeni bir iktisadi model koymak üzere çalışarak geçirmeye başladı. Sonuç *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* olmuştur. 1937'de bir kalp krizi geçirdi. Sonra savaş patlak verdi. Amerika'ya yeni düzenin inşa çalışmaları için gittikten sonra iki yıl geçmiş geçmemişti ki altmış iki yaşında sizlere ömür... John için sorun hep ahlaki olmuştur. Versay'dan sonra Almanya'ya ve yenik devletlere uygulanan mali yaptırımların yıkıcılığında da savaş sonrası uluslararası sistemin inşasında da Büyük Bunalım'ı öngörmedeki başarısı nedeniyle London School of Economics'e iktisat disiplinin meşhur tanımını yapan Lionell Robins tarafından buraya davet edilen A. Freidrich von Hayek'in kendince planlamanın tehditlerine ışık tutmak üzere kaleme aldığı *Kölelik Yolu* adlı yapıtına karşı da ahlakidir tutumu. Kim bilir belki *Genel Teori*'yi yazmasına neden de budur. (*Bana*) Ağzın hala açık, bunları şu demin bahsettiğim liberal iktisatçı Skousen'den de Robert Heilbroner diye daha çok bilinen bir başka iktisatçıdan da okuyabilirsin. Sende eksik olan ne delikanlı biliyor musun? Merak, evet merak yok sende, değil ki boş merak.

Geriye ızdırıp dolu iki yaşam kalıyor anlatacak. İlki Marx muhteremin yanı sıra duran Feyerabend, ikincisi Oğuz. Paul doğduğunda Ocak ayının on üçüncü günüydü: Vıyana, 1924. Ailesi garipti. Babasını hep sevdi, annesine ise o ölçüde uzak oldu. İntihardı annesinin sonu. Okumaya meraklı bir çocuktü, sıra dışı bir çocuk. Üç odalı

ilk dairenizi hatırlıyor musun Paul? Hani şu altınızda bir marangozhane ile üstünüzde terzi bir kadının olduğu daire... Hatırlıyor olmalısın, çünkü dikiş makinesinin sesinden korkman hayatın boyunca kaynağını bilmediğin seslerden korkmana neden olmuştur. Anne ve babası onu sokaklardan sürekli olarak uzak tuttuklarından okula başlaması tümüyle garip bir deneyimdi. Öteki insanların nasıl yaşadığı ve onlarla neler yapabileceği hakkında hiçbir fikri yoktu çünkü. Hem fen derslerinin ve modern dillerin hem de klasik diller ve edebiyatın öğretildiği *Realgymnasium*'a devam etti. Felsefeye ilgisi, sahaflarda mezar-öncesi balyalarla satılan kitapların arasından çıkan felsefe metinlerini hem merak yüzünden hem de zarar etmemek için okumasıyla başladı. Sesi güzeldi, tanınmış bir orkestra şefinin yönetimindeki karma koroda söylüyordu. 1942 Nisan'ında lise bitirme sınavını geçtikten sonra, temel eğitim için çağrılmıştı, Kasım ayıydı eve döndü, iki hafta sonra orduya çağrıldı. Annesinin intiharı haberini askerdeyken almıştı, aylardan Temmuz yıllardan '943 idi. Savaş devam ediyordu, '945'in başıydı. Sen anlat istersen bundan sonrasını Paul.

Feyerabend: Bir akşam sağdan soldan, önden arkadan gelen ateşin ortasında, ufuk yanan evlerin alevleriyle kaplıyken dikkatsizliğim gelip beni buldu. Birden yüzüm yanmaya başladı. Yanağıma dokundum. Kan. Sonra sağ elimde bir darbe. Baktım. Eldivenimde koca bir delik vardı. Hafifçe soluma döndüm, kayıp düştüm, kalkmaya çalıştım ama olmuyordu, bacaklarımın parçalandığından emindim. Başlarını beladan kurtarmaya can atan askerler etrafıma toplandılar, beni bir kızağa yatırıp sürükleyerek götürdüler. Benim açımdan savaş bitmişti. 1946'dan sonra koltuk değneği kullandım. Eksik fazla, bunları *Vakit Öldürmek* diye adlandırdığım otobiyografimde anlattım zaten. Sonra...

Tarih: Sonra, Viyana'da Tarih, Sosyoloji, Fizik, Astronomi ve Matematik çalışmaya başladı. Viyana Çevresi'ne dahil filozof Victor Kraft'ın yanında felsefe doktorasını verdikten sonra, British Council'den aldığı bursla Wittgenstein'a asistan olmak üzere Londra'ya gitti. Fakat Wittgenstein öldü, bunun üzerine hayatı boyunca karşısında olduğu Karl Popper'e asistan oldu. 1955 ile 1990 arasında en fazla Berkeley'deki California Üniversitesi'nde olmak üzere çeşitli üniversitelerde çalıştı. Emekliliğinden dört sene sonra öldü. Kendini bilgikuramsal anarşist olarak gördü, fikrini beyan için epey ses getiren *Yönteme Karşı* adlı kitabı yazdı. Bu kitapta bilimsel ilerlemenin kurallara bağlanamayacağını, yöntembilimin bir iktidar aracı olduğunu, bilimin bilme yollarından yalnızca biri olduğunu ve mevcut durumda ötekilere karşı mesnetsiz bir iktidarının olduğunu savunmaktadır. Kitabı *Yönteme Hayır* adı ile Ahmet İnam Türkçe'ye çevirdi.

Geriye Oğuz kaldı anlatacak, fakat ben, ben olmayınan, yani Tarih olmayınan Oğuz'u anlamış değilim. 1934'te İnebolu'da doğdu, babası CHP mebusuydu kendi

TKP miydi TİP miydi, bunlardan birine üyeydi. Sıkıcı ve yalnız bir yaşam sürdü. Sonra öldü, beyinde bir urdu bunu ona yapan, yoksa müstehziler şahıdır kendisi, ölümle, yaşamakla, önüne ne geldiye alay etti her şeyle. Çok konuştum biliyorum, Oğuz, yatırıp kesmek “içün” beni, kelimeleri bilemeye başladı bile. Biraz daha konuşsam kaçık bir tarih öğretmeni olmakla suçlayacak beni. (Bana) Şimdi siz, zamanı, mekanı ve kendinizi anlatıp, sorunuzu bir kez de dostlarımıza sorunuz isterseniz.

Ördek: Her ne kadar burada olup bitenlere, anlatılanlara, bu toplantıya aklım ermiş değilse de dediğiniz gibi olsun. Efendim, adım Aydın Ördek, mekândan başlayayım. Şairin dediği gibi burası Ankara şehri, kiminin Küçük Asya, kiminin Anadolu, kimininse Diyar-ı Rum dediği büyük bir yarımada'nın orta yerinde bir şehir. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti.

Hallac: Yeni bir sultanlık mı burası?

Ördek: Siz öldükten iki asır sonra Diyar-ı Rum'da, Rum devletinin merkezine yakın Söğüt Kasabası'nda kiminin Osman kiminin Otman dediği biri bir beylik kurar. Bir iki asır daha geçer, Mehmet adında bir hükümdar Rum devletinin merkezini alır ve kendine tıpkı Rum hükümdarları gibi Kayzer der. Bu devlete tarihler Osmanlı İmparatorluğu derler. Kayzer Mehmet'ten sonra gittikçe genişleyen devlet, son iki yüzyılımı düşüşle geçirmekle birlikte dört-beş asır varlığını sürdürür. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nun öte tarafındaki memleketlerde kavimler birer millet halini alıyor, toprak işi tat vermeyince, ne ağası ne beyi, topraktan ihya olamayanlar kullarına zanaatın çokça yapıldığı şehirlere gitmekten başka çare bırakmamak üzere yol veriyorlar. Buralarda bilhassa ticaretle uğraşan bir zümre meydana geliyor, buna mukabil zanaat işleri, dükkanlar, atölyeler alıp başını gidiyor, şehirlere de büyüdükçe büyüyor. Toplumun örgütlenmesi ekseriyetle mübadele üzerinden düzenlenir hale geliyordu. Toplumsal ilişkilerin çoğu bu nedenle parasal birer ilişkiye dönüşüyordu. Sizin, Marx, bu konuda söyleyecekleriniz olmalı.

Marx: Aslında bu konudaki fikirlerimiz *Manifesto*'da duruyor, ama tekrar edeyim madem. Burjuvazi, yani kentsoylu, tarihte alabildiğine devrimci bir iş gördü. Nerede egemen olduysa orada bütün derebeylik ilişkilerini, ataerkil, kırsal ilişkileri yok etti. İnsanı doğal üstlerine bağlayan rengarenk derebeylik bağlarını acımasızca kopardı, insanla insan arasında katıksız çıkardan, kaskatı peşin paradan başka bir bağ bırakmadı. Kişinin değerini değişim değerine doğru çözüştürdü, edinilmiş, kazanılmış sayısız özgürlüklerin yerine biricik acımasız tecim özgürlüğünü koydu.

Ördek: Bu, Osmanlı toprağının ötesinde muazzam bir ticaret malı birikimini

getiriyordu, ticaretini yapmak üzere artık mallar büyük atölyelerde, fabrika denen mekanlarda üretilmeye başlanmıştı. Daha çok üretim için makineler icat edildi, bütün mesele bir zaman sorunuydu, bu nedenle hız önem kazanmıştı. Söz konusu olan birikim olunca tasarruf edilecek zamandan daha kıymetli şey yoktu, bu da birim yolu daha hızlı gitmekle olurdu. Makineler böylelikle işleyişin köşe taşları haline gelmişlerdi, bu yeni dönemin ağası, beyi, derebeyi makineye sahip olacak kadar sermayesi olandır, sermayedardır yani. Ve sermaye doğası gereği mekansal yayılma —buna yatay yayılma diyelim— ve mekan içinde farklı biçimlerde kodlanan toplumsal ilişkilere bunları kendi iç mantığına tabi kılmak için nüfuz etmeye —buna da dikey yayılma diyelim— eğilimlidir. Sermayenin bu iki yönlü yayılmasının iki birbirine bağlı sonucu olmuştur. Siyasi yapılar monarşilerden, yayılan sermayenin mümkün olan en büyük mekanları çitleyip iç pazarlara dönüştürmesiyle ulus devletlere dönüşmüştür. Sermaye, ulus devletlerle oluşan devletler sistemi dışında kalan mekanlarda yayılma eğilimini sürdürürken emperyalizm denen, devletler düzeyinde gasp işi ortaya çıktı. Osmanlı Devleti oluşan devletler sisteminin dışında kalmakla er ya da geç paylaşılacaktı. Paylaşıldı da. Devletin eski askerleri, memurları Türkiye Cumhuriyeti devletini oluşturdu ve biz onun idari merkezindeyiz. Bu okul çok eski, neredeyse bir buçuk asırdır devlete idari görevli yetiştiriyor. Öğrenciyim burada. Beyefendinin buyurduğu gibi bir yazı yazıyorum, hocamız Ergun Türkcan'ın verdiği İktisat Tarihinde Yöntem Sorunları dersi için olacak bu yazı. Aslında henüz yazamadım. Bu durumda soruyu yineleyeyim: Tarih nedir? Bir de ikinci bin yılın yedinci senesinin başındayız (*Saate bakar*) ve saat dörde bir kaç dakika var.

Hallac: Anladıysam Arab olayım?

Tarih: Bu konuda uzlaştığımızı düşünüyorum. Dostumuzun soruyu “Tarih kimdir?” diye sorduğunu kabul edin?

Ördek: Böyle karşımda durup, tarih olduğunuzu iddia ettiğiniz için, neydi, “Tarih, kiminin hafife alıp kiminin abarttığı insandan başkası değildir.” sözüne kanmamı bekleyemezsiniz. Bir kaçık olmadığınız ne malum?

Tarih: Bir kaçık olduğum doğru, bilebildiklerinizi kategorize etmenize izin vermeseydim, görürdün gerçek yüzümü. Gelelim, tarihin insandan başka bir şey olamayacağı meselesine. Bunun da tümüyle böyle olduğunda ısrar ediyorum. Bu sorunun bu haliyle sorulmasının gerisinde bile insanın içinde bulunduğu, kendini aşan evrene galip gelme, onu boyunduruğuna alma çabası yatar. Bu insanı merkeze alan bir bakış açısı da değil. Varlık'ın başka formları soruyu başka türlü de sorabilirler, hiç soru da sormayabilirler. Bunu bilemeyiz. Yani Tarih'i kuran da yapan da insandır. Varlığınıza bu kadar derinden kazınmış olmasaydım, dağılır giderdim. Bakın bana

ve beni anlatmaya çalışın, desem size, herkes kendi durduğu yerden ne kadar görüyorsa beni o kadarını söyler. Yani insanlar tarafından kurulurum ben ve onlara kendilerini ilham ederim. “Tarih kimdir?” sorusu, dostum, bu nedenle hiç de hafife alınabilir bir soru değildir. Yahu dilim, damağım kurudu içecek bir şey yok mu? (*Kaptı açılır, herkes o yöne döner.*)

Fakülte Çaycısı Recep Erdoğan: Toplantı mı vardı burada, çay getirelim. (*Çıkar*)

Tarih: Görüyorsunuz. (*Sessizlik*) Son olarak, tarihçilerin beni şekilden şekle sokmaları, hakkımda atıp tutmaları, bunların tümü topluma ilham edeceklerimi etkilemek üzere, bana yön veresilermiş beylerimiz. Bir türlü de anlayamazlar. Baktıkları şeyle kendileri arasındaki etkileşimi anlayanı pek azdır. İngiliz biri vardı. Edward Carr, bak o da sormuştu sorduğum soruyu, “Tarih nedir?” diye. Yanıtlarından biri şuydu: Tarih, tarihçi ile olguları arasında kesintisiz karşılıklı bir etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalogdur. İşte tam bu nedenle, yine bu isimle bir kitaba dönüştürdüğüm düşüncelerini bana sunulmuş iyi niyetleri olarak gördüm hep. İyi işler yaptı Edward zaten. Bununla kalmayıp meslektaşlarının da bana itaatkar olmalarını istemiştir: Ciddi tarihçi, kendi değerlerinin tarihin dışında bir nesnelliği olduğunu öne sürmeyerek, bütün değerlerin tarihi olarak koşullandırılmışlıklarını kabul eden tarihçidir. Aslında Edward, genel olarak insanın tarihe karşı sorumluluklarına dikkat çekmiştir. Bir Fransız, François Bedarida da özellikle buna işaret etmişti, ama tarihçi için. Bedarida’ya göre De Tocqueville, Palacky, Croce, Marc Bloch, tarihçilerin birçok şekilde kamusal alana müdahale ettiğini kanıtlayan tarih yazarlarından hiçbiri, tarihyazımının sadece politikanın bir başka araçla sürdürülmesi olduğunu kendi adına söyleyen Mommsen’den hiç söz etmezler. Tarihçi bugünün bilincini ve yarının belleğini şekillendirmede ve meşrulaştırmada müthiş bir otoriteye sahiptir. Bedarida’nın *Tarihsel Pratik ve Sorumluluk* başlıklı makalesinde sunduğu bu fikirleri Türkçe bir derlemede de basıldı. Evet.

Ördek: Tarihin ne ya da kim olduğu konusunda ufuk açıcı bir şeyler okumuştum. *Time: An Essay* diye bir kitap, Norbert Elias diye birinin yazdığı bir kitaptı bu. Hemen başında hatırlamak dediğimiz şey olmasaydı tarih mümkün olabilir miydi, diye soruyordu. Bana da öyle geliyor. Hafıza bildiğimizi kabul ettiğimiz her şeyi dizgeleştirmemizin aracı gibi geliyor bana, bu yolla etrafımızdaki her şeyi bir yapı olarak örgütleme fırsatımız oluyor. Evet söylediklerinize katılıyorum, bay Marx’ın dediği gibi insan tarihin hem nesnesi hem de öznesidir. Bunu iki Türk sosyal bilimcinin mühendisler üzerine yazdıkları bir kitaptan okumuştum, Ahmet Haşim Köse ve Ahmet Öncü. Doğru mudur beyefendi?

Newton: (*Araya girerek*) *Principia*'da yazdım. Evrendeki tüm hareketler mekanik yasalara göredir. İnsanların ve duyuların bu yasalar üzerinde bir etkisi yoktur. Matematik yasaları maddenin bütün parçacıklarını birbirlerine bağlayarak, düzensizliğe ve kaosa yer vermez.

Shakespeare: (*Ayağa kalkarak*) Kendi dilimde izninizle beyler: Though this be madness, yet there is method in't"⁶ (*Oturur*).

Feyerabend: (*Yüzünde sinirli bir ifade ile*) Saçmalık, süzme saçmalık. Ne malum, bunların sizin hasta ruhlarınızın kendinizi önemseme nöbetleri olmadığı... Bakın *Yönteme Karşı*'da yazdım. Bilmekle ilgili her şey toplumsal olanın içine iyiden iyiye gömülüdür. İkinci Dünya Savaşı sırasında doktor ihtiyacı alıp başını gidince altı senelik temel tıp eğitimi birden altı aya düşmüştür.

Marx: İzninizle beyler. Doğrudur. İnsan tarihin hem nesnesi hem de öznesidir. Dahası Tarih, üretken güçte gelişen, kapsayabileceğinden daha fazla büyümeyi teşvik ettiğinde yok olan bir ekonomik yapının itkisi ve taşıyıcısı olduğu insan çalışmasının tarihidir.

Tarih: Bunları, senin tarih teorini anlattığı çalışmasında Gerald Cohen de yazdı Karl. Demek ki aslında beni daha çok tarihçilerden sormak gerek ama bu adamların yaptığı ne, bilim mi sanat mı? Sen niye susuyorsun Oğuz, hiç değilse bilim hususunda söyleyeceklerin olmalı. Hocan Mustafa İnan'ın yaşamını anlattığın *Bir Bilim Adamının Romanı*'na yazmıştın bir şeyler.

Oğuz: Günlük tutmaya da sizin yüzünüzden başladım. Dedim ki kimse dinlemiyorsa beni —ya da istediğim gibi dinlemiyorsa— günlük tutmaktan başka çare kalmıyor. Canım İnsanlar! Sonunda bana bunu da yaptınız. Bana kalırsa, sanat kalsın tarih denen şey. Bilim neye yarar ki, aldatmacadır yaşam gibi. Peki neden uğraşıyoruz, neden bu çabalama... “Efendim bilim uğruna yapıyoruz. Peki şimdi bir an için bütün şu yüksek denklemleri ve uzun sonuçları bırak da bana söyle. Bilim nedir? Efendim? Bilim nedir? Dedim. Bilim mi nedir? Evet. Efendim bilim, uğraştığımız şeydir. Bilim her şeyden önce, üniversiteyi bitirdikten sonra “bilim yoklaması” ve “yabancı dil sınavı” gibi engelleri aşarak doktora öğrencisi olmaya hak kazanabilmek için gerekli bir şeydir. Sonra, bir süre kürsüye gelen yabancı kitapları ve dergileri izleyerek bakalım ne var ne yok diye durumu izlemektir; sonra durumu kollamak ve çok küçük bir mesele seçmek ve bu küçük şeyi büyüterek onu bir doktora haline getirmektir ve bu doktorayı yapmaktır. Sonra doktora sınavından

⁶ Çılgınlıkla da olsa söz konusu olan, yordam vardır içinde.

başarı göstermektir ve bu başarıyı gösterdikten sonra gülümsemeyi unutmaktır. Bilimin, birinci ve en zor şartı budur. Sonra karşınıza doçentlik sınırı gelir. Bu sınırı aşmak ilk bakışta zor gibi görünse de asıl zorluk doçent olmak değil eylemlili doçent olmaktır; yani bir kadro ayarlamaktır. Bunun için, daha bilimin başında, yani kürsü seçerken boş kadrolu birine kapılanmak ve gereğinde profesörler kurulunda sizin hakkınızı arayabilecek dışli bir kürsü başkanı bulmaktır. Sonra profesörlük bilimi gelir. Bu bilime akıl erdirmek biraz zordur; onun için en iyisi sabırla beş yılı beklemesini bilmektir; bu arada bilime oy verecek profesörleri gücendirmemesini bilmektir. Çünkü beş yıl sonra bilim seni içine almak için gerekli sayıda parmağı kaldırmaz. Milli eğitim bakanının onayı da bilimde önemli bir yer tutar. Bakarsın kendin bile anlamadan biraz ilerici olmuşundur: evrakın aylarca bakanlıkta beklemiştir. Bilim için ne acılar çekmişindir. Onun için demişlerdir ki “Gençliğine doyamadan profesör oldu”. Çünkü bir insan olsa olsa ne olur? Hiç. İşte öyleyse profesörlükten sonrası bir hiçtir. Fakat çoğu zaman bilim burada kalmaz. Bir de bakarsın yıllar geçmiş, kürsü başkanı olman için sıran gelmiştir: fakat bir kürsüde birden fazla bilim adamı olabilir ve gene kurullarda parmak sayısı hesabı birden önem kazanır. Fakat ne de olsa artık profesörsün; kürsü başkanı olamasan da artık senin için karada ölüm yoktur. “Profesörlük takdim tezi”ni yazalı yıllar geçmiş, artık ne doktora, ne tez, ne de kitap yazma engeli var önünde; bundan sonra olsa olsa öğrencilere ders kitabı yazabilirsin, maddi durumunu düzeltirsin ve profesörler yapı kooperatifine girerek yıllardır yorulan kafanı dinleyebilirsin; tabii dekanlık, rektörlük gibi yeni bilimsel araştırmalar seni beklemiyorsa. Görülüyor ki arkadaşlar bilim uzun ve çetin bir yoldur.”

Tarih: Sus adam sus, her şeyi birbirine doladın.

Shakespeare: Kaderi hiçe saymayınız efendim. Kral Lear’i bunu bildirmek üzere yazdık. O kime nasıl davranacağını kim için ne söz söyleyeceğini, kimden yana olacağını bilir. Bir soytarıdır Tarih, hem akıl durur onda hem akılsızlık, bilir kime ne söyleyeceğini. Kader için ne söylemişti Lear’e bu soytarı. (*Ayağa kalkarak*)

O talih denen kaşarlanmış orospu

Odasına alır mı hiç fakir kulu.

Hallac: Bilemeyiz kardeşlerim, bilemeyiz. Tavasın’de şöyle buyurduk: Gizemin doğu’su batı’sı doğu’dur. Yeri ise, en yüksek dünyanın yukarısında değildir; en aşağı dünyanın aşağısında da... (*Kapı açılır; içeri bıyığından ibaret bir adam girer; sert ve kesik hareketlerle sağa sola bakmaktadır.*)

Tarih: Buyurun bakalım, sen neye geldin adam!

Nietzsche: Dayanamayacaktım bu kadar tanrı müsveddesinin asıp kesmelerine, bilirim ben sizi. Elinde askılı tepsi, koridorda gezeleyen şu kısa adam gösterdi burayı. Ondan önce, nizamiyede ismimi söyleyince, buranın arka tarafında, girişinde büyük, derin, bomboş ve zemini cilalı bir oda olan binada kuytu, küçük bir odaya götürdüler. Odada birkaç masa, sandalye, raflar, raflarda kitaplar, masaların üzerinde kitaplar, kağıtlar, bir de şu yanıp sönen kutulardan, şu herkesin aralıksız baktığı kutular... Neden götürdüler beni oraya hiç anlamadım. *Muhtar* diye bilinen bir beyefendi, sağ olsun, yardımcı oldu. Meğer bir okurum oturmuş orada, *Muhtar* beyefendi isminin Ceyhun Gürkan olduğunu söyledi, Maliye Bölümü'nde araştırma görevlisi imiş bu bey. Göremedim. *Muhtar* beyefendiye aslında Meray Odası'nı aradığımı, ancak daha ismimi söyler söylemez, beni alıp oraya götürdüklerini söyledim. *Her şeyi biliyormuş* meğer, Ceyhun beyefendinin tutkulu bir okurum olduğunu söyledi, masasına bitişik duvara bir resmimi asacak kadar. Hakikat, garip bir resmim duruyordu duvarda. Resmi Munch diye bir zatın çizdiğini söyledi *Muhtar* beyefendi. Sonra, çay ve bisküvi ikram edip burayı tarif etti. Buraya kadar getirmek istese de katiyen istemedim bunu. Sonra şu küçük adam. O sıra, koridordayken, yani dalgın dalgın evlilik meselesine kafa yoruyorum, bir yandan yürüyorum: "Evlilik, evlilik, evlilik, evl..." Önümde durdu. "Bir şey mi dediniz, beyim?" dedi. "Evlilik" dedim. Orta parmağı ile bir daire çizip "Evli olmayan adamın cemiyette yeri olamaz efendim, olamaz!" dedi keskin bir biçimde. Sonra burayı gösterdi, çay getirecekmiş. Neden götürdüler beni oraya, anlamadım hiç.

Tarih: Dur da söyleyeyim. Dostumuz, dalgınlıkla davetliler listesine seni eklemeyi unuttunca, okurun Ceyhun Gürkan, aynı zamanda dostumuzun dostu olur, öncesiyle sonrasıyla toplantı kaydını, fikrini almak üzere kendine gönderecek olan dostumuza "Burada Nietzsche olsaydı acaba ne olurdu?" deyiverecektir. Böylece dostumuz bu ani gelişini de kaydedecektir. "Dur!" demek kâr etmiyor, bildiğini okuyorsun. Başka sefere, dedik ama, geleceğin kesindi. Bıyığımı tarif edince, nizamiyedeki dostlarımızın seni doğruca oraya, ona götürmelerini temin etmiş olduk, varlık sebebini bilesin diye.

Nietzsche: Bu arada, *Muhtar* beyefendi, Ceyhun Gürkan'dan bir katkı olduğunu söyleyerek, şu kâğıdı verdi (*Kâğıdı Tarih'e uzatır*).

Tarih: Ver bakalım. Yoktu böyle bir şey hesapta. (Okumaya başlar) " *Burada Nietzsche olsaydı ne olurdu kim bilir! Sanki bir o eksik bu kurgunun içinde. Kesinlikle alınmıştır böyle "şen" bir toplantıya davet edilmediği için. Acaba Bay Tarih'e kalkıp ne derdi? Nietzsche herhalde tarihin ve tarihçiliğin*

karşısına Hiççilik'i koyup, Batı metafiziğinden beslenen tarihçilik hastalığımızdan dem vurup, aradan yüzyıl geçmesine rağmen bize verdiği üstün insanı anlamadığımızı, hâlâ geçmişle sürekli bir ilişki içinde kalıp, geçmişin bize her tür gerçeği sunduğunu düşünerek tarihin arka bahçesinde yönsüz bir gezgin gibi dolaşırken anın içindeki sonsuzluğu kucaklamamıza yardım edecek bengi dönüş felsefesini anlamadık diye sövüp sayıp kavga çıkarırdı. Öyle ya, tarih evrelerden, eğilimlerden, yasalardan, şundan bundan ibaret değildi; kurtuluş için her "an" öncesiz ve sonrasız olmalıdır. Tarihin yerine sonsuzluğun özlemini koyarak ve bizi sonsuzluğa götürecek aracın da sanat olduğunu söyleyerek sırtını Shakespeare'e yaslayıp, Marx'a pis pis bakıp hır çıkarabilirdi. Bir de Foucault'yu arardı gözleri herhalde. Foucault değil miydi yıllar sonra Nietzsche'nin "soykütüğü"nü alıp hapisane ve hastane gibi kurumların tarihi üzerinden yeni bir tarihsel açıklama geliştiren ve tarihçilikte "köken" sorununu sorgulayıp, tarihin bütünsel bir mantıksal temelde açıklanmasına karşı çıkan? Ayrıca, Nietzsche böyle "şen" bir ortama dersi dolayısıyla davet çıkaran Ergun Hoca'ya da uğradı bir selam vermek için. Hocanın gönlüne yakın bir adam olduğunu düşündüğüm Nietzsche O'ndan da küçük bir hesap sorabilirdi. Çünkü, Ergun Hoca gençliğinde Wagner'ci bir ruh taşıdığını yazmıştı hatırladığım kadarıyla çıkacak kitabının önsözünde. Belki ben Nietzsche'yi hâlâ yanlış anlamaktayım. Ne dersin? Bir yüzyıl daha lütfen!" Bu kadar!

Keynes: *(Saate bakarak)* Abi benim gitmem lazım, bizim iş sahibi gelecek Şah Kahvesi'ne, saat de neredeyse dört buçuk olmuş. *(Elinde duran uzaktan kumandayı göstererek)* Bir ajans dinlese olur mu? *(Televizyonu açar; bir spiker konuşmaktadır)*

Marx: *(Tarih'e çıkışarak)* Yahu sana o kadar dedim, bu ameleden Keynes olur mu?

Tarih: 20 liraya iktisat profesörü nereden bulayım ben. *(Hepsi ayağa kalkar).* Bak Newton efendi efendi oturuyor.

Newton: Yok abi, İsa benim adım.

Oğuz: *(Bağırarak)* Şarkılar:

Tutunamayanların destanıdır bu şarkı,

Dostum Süleyman Kargı

Marx: İncelememizin hareket noktası toplum halinde yapılan üretimdir.

Feyerabend: Yönteme Hayır bir kitap değil bir kolaj.

Newton: Yahu Musa, parası batsın, bu deliler yiyecek bizi, gel gidelim, boş ver ajansı, haberi...

Shakespeare: Vazgeçtim bu dünyadan tek ölüm paklar beni...

Nietzsche: (Boğuk bir çığlıkla)

Dans şimdi bin bir sırt üzerinde bilin,

Dalga sırtının, dalga muzipliğinin-

Yeni dansların ustası! Selam sana!

Bin bir türlü dans edelim can neşe bulsun,

Özgür sanatımızın tek adı olsun,

Şen olsun bilimimiz, şenlikten yana!

Oyun değildi artık bu. Bağırtilar çoğaldı, hiçbir şey anlayamıyordum artık, korktum kavgaya tutuşacaklar diye. Dışarı birileri var mı diye bakmaya çıktım. Aşağı katları dolaştım tanıdık birine denk gelir miyim diye, in cin top oynuyor. Odanın kapısını çekinerek açtım, kimse yok, spiker kadın konuşmaya devam ediyor: "Kendisine Türk *akademyasını* hedef almış ve Gariban diye bilinen bir grup ruh ve sinir hastası buldukları klinikten kaçmışlardır." Elektrikler kesildi. Tarihin işi olmasın diye geçirdim içimden belli belirsiz bir tebessümle... Çıkmak üzere dönerken sehpanın üzerinde bir not gördüm:

Son Not:

"Tarih bir tımarhane, tarihçiler tımarcıbaşı."

Gariban

Metinde Geçen Kaynaklar:

- Alighieri, Dante (2001), *İlahi Komedya-Cehennem*, Çeviren Feridun Timur, Ankara: MEB Yayınları.
- Atay, Oğuz (2001), *Bir Bilim Adamının Romanı*, On Dördüncü Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, Oğuz (1992), *Günlük ve Eylembilim*, Üçüncü Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, Oğuz (2006), *Tutunamayanlar*, Otuz Sekizinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bedarida, François (2001), "Tarihsel Pratik ve Sorumluluk", içinde Bedarida, François (der.) (2001), *Tarihçinin Toplumsal Sorumluluğu*, Çevirenler Ali Tartanoğlu ve Suavi Aydın, Ankara: İmge Kitabevi.
- Carr, Edward H. (1980), *Tarih Nedir?*, Çeviren Misket Gizem Gürtürk, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Cohen, Gerald A. (1998), *Karl Marx'ın Tarih Teorisi*, Çeviren Ahmet Fethi, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1986), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Elias, Norbert (1992), *Time: An Essay*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Feyerabend, Paul Karl (1989), *Yönteme Hayır*, Çeviren Ahmet İnam, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Feyerabend, Paul Karl (1997), *İkkit Öldürmek*, Çeviren Nedim Çatlı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hallac-ı Mansur (2000), *Tavasın*, Çeviren Yaşar Güneneç, İstanbul: Yaba Yayınları.
- Heilbroner, Robert L. (1969), *The Worldly Philosophers*, Third Edition, New York: Simon and Schuster.
- Kleinbaum, N. H. (1990), *Ölü Ozanlar Derneği*, Çeviren Sızan Cehani Alioğlu, İstanbul: Real Yayıncılık.
- Köse, Ahmet Haşim ve Ahmet Öncü (2000), *Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik*, Ankara: TMMOB Yayınları.
- Kuhn, Thomas (1982), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çeviren Nilüfer Kuyuş, İstanbul: Alan Yayınları.
- Marx, Karl ve Friedrich Engels (1999), *Komünist Manifesto*, Çeviren Levent Kavas, Ankara: Ç Yayınları.
- Meray, L. Seha (2003) (der.), *Microcosmographia Academica*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Meray, Seha (1944), *Ceza Hukukunda Af Konusu Üzerinde Bir Deneme*, Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayını.
- Meriç, Cemil (1969), "Sosyalizm ve Sosyoloji Tarihinde Pierre Josef Proudhon", Türkiye Harsi ve İhtimai Araştırmalar Derneği, sayı 101, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Seha L. Meray'a Armağan (1981), Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Shakespeare, William (1992), *Kral Lear*, Çeviren İrfan Şahinbaş, İstanbul: MEB Yayınları.
- Shakespeare, William (2001), *Romeo ve Juliet*, Çeviren Yusuf Mardin, Ankara: MEB Yayınları.
- Skousen, Mark (2003), *Modern İktisadın İnşası*, Çevirenler Mustafa Acar, Ekrem Erdem ve Metin Toprak, Ankara: Liberte Yayınları.
- Timuroğlu, Vecihi (2004), "Hallac-ı Mansur'dan Nesimi'ye Doğu ve Batı Üzerine Düşünceler", içinde (derleme) *Alevilik ve Günümüzdeki Sorunları*, Ankara: İmece Kültür Sanatevi.
- Weber, Max (1995), *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Çeviren Özer Ozankaya, Ankara: İmge Kitabevi.

Veblen, Thorstein (1906), "The Place of Science in Modern Civilization", *The American Journal of Sociology*, Vol. 11, No:5.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia> 28 Ocak 07.